

DE TOEKOMST IN HANDEN NEMEN

1 VOER VOOR DISCUSSIE

Europa en Vlaanderen zijn niet immuun voor de mondiale trends en uitdagingen op vlak van landbouw en voeding. Het Landbouwrapport identificeerde en beschreef negen cruciale uitdagingen voor de toekomst van de Vlaamse land- en tuinbouw in een veranderende wereld. Een reeks van SWOT-oefeningen bracht de actuele vertreksituatie van de diverse sectoren in kaart.

De uitdagingen kunnen vertaald worden in een heldere set van (proxy-)indicatoren, wat het mogelijk maakt om evoluties op te volgen en effecten van interventies en incidenten na te gaan. Een slim samenbrengen en gericht aanvullen van bestaande monitoringsinstrumenten is daarbij een goed uitgangspunt. Horizonscanning, toekomstverkenningen en scenarioanalyses zijn eveneens nuttige instrumenten, waar vandaag nog niet sterk op wordt ingezet.

Met het Landbouwrapport wil het Departement Landbouw en Visserij/ de discussie over een toekomstbestendige land- en tuinbouw in Vlaanderen onderbouwen en aanwakkeren. Het rapport levert zo een bijdrage aan de Europese en Vlaamse discussie over het gemeenschappelijk landbouwbeleid na 2020.

Een vervolgstap is de uitdieping van onze kennis van deze uitdagingen, de concrete impact op de Vlaamse land- en tuinbouw en het palet aan mogelijke beleidsantwoorden. De focus moet daarbij liggen op het ontwikkelen duurzamere verdienmodellen en het voorbereiden en doorvoeren van noodzakelijke bijstellingen of transities. De toekomst staat niet gebeiteld in steen. Wat we vandaag wel of niet ondernemen, zal mede bepalen hoe de toekomst eruitziet.

Om de sector en het beleid alvast te inspireren, geven onafhankelijke experts in het rapport hun visie op de negen uitdagingen. Dat wordt verder aangevuld met een historisch, innovatie- en burgerperspectief.

2 NOOD AAN EEN MOEDIGE TOEKOMSTVISIE

De landbouw van de toekomst zal niet dezelfde zijn als die van het heden of die van het verleden. Een succesvolle aanpak van de uitdagingen die in dit rapport aan bod komen, vraagt om een andere manier van denken en doen, in beleid en sector.

Er is in eerste instantie nood aan een positief toekomstbeeld voor de Vlaamse landbouw. Waar willen we, als samenleving, met onze landbouw en voedselvoorziening naartoe? Welke waarden schuiven we voorop? Voor welk wenkend toekomstperspectief willen we ons gezamenlijk inspannen? Welke keuzes gaan we maken? Waar gaan we grenzen trekken? Kiezen is verliezen, hoe gaan we om met verliezen en verliezers? En wat hebben wij daarvoor over?

Enmaal zicht op het toekomstbeeld, ligt de taak in het uitwerken van mogelijke routes of roadmaps. Hoe geraken we daar? De wetenschap kan daarbij dienen als geavanceerde gps en de verschillende routes in kaart brengen en onderbouwen. De landbouwsector moet zorgen voor de praktijktoets. Wat is haalbaar onder de huidige omstandigheden en wat niet? En wat zou er moeten veranderen om het onhaalbare wel haalbaar te maken? Innovatoren uit de sector, keten en samenleving bieden inspiratie om missing links te leggen of om compleet nieuwe routes uit te tekenen. Het beleid moet meer doen dan een passend kader aanbieden en 'faciliteren', het beleid zit immers aan 'het stuur' (zie '4. Regierol voor de overheid').

Belangrijk is om te vermijden dat er in rondjes wordt gereden met een zoveelste analyse, proces of traject. We moeten vooruit. Veel van de uitdagingen zijn immers urgent. De urgentie en ook de complexiteit van vele uitdagingen maakt het niet mogelijk om op voorhand het perfecte antwoord uit te werken. Er is niet de luxe om in een veilig afgeschermd laboratorium alle opties jarenlang te onderzoeken of om die ene veelbelovende technologische innovatie, die alles anders zal maken, verder op punt te stellen. Het maken van keuzes en bereiken van volledige consensus tussen met alle betrokken actoren is niet haalbaar. 'Achterlopers' zullen nooit tijdig genoeg de kloof met de 'voorlopers' kunnen dichten. Er is moed nodig om te durven starten en onderweg bij te sturen als dat nodig blijkt.

3 GOVERNANCE ALS TIENDE UITDAGING

De uitdagingen zijn complex en aan elkaar gelinkt. Zogenaamde 'wicked problems' vragen om de klassieke benadering van overheid en keten te herzien. Deze uitdagingen kunnen niet zomaar geïsoleerd aangepakt worden met een reeks van technische interventies die focussen op de plaats waar de ongewenste effecten zich voordoen. Een aantal uitdagingen zijn allesbehalve nieuw, wat aangeeft dat de aanpak ervan tekortschiet.

Een essentieel kenmerk van de uitdagingen is dat ze breder gaan dan de landbouwsector an sich. De landbouw zit verweven in een groter geheel: het voedselsysteem. Er is nood aan een geïntegreerde benadering van dat systeem, aan een holistisch perspectief waarbij productie en consumptie met elkaar worden verbonden. Dit maakt het mogelijk om te detecteren waar de echte 'game changers' zich bevinden.

Het organisatorische aspect is cruciaal. Hoe pakken 'we' deze complexe en interagerende uitdagingen aan? Wat is de rol van de verschillende actoren die onder die 'we' vallen? Hoe kunnen we de diverse maatschappelijke waarden die erbij komen kijken hun rechtmatige plaats aan de tafel geven? Hoe coördineren we een dergelijk aanpak? Het opzetten van een toekomstgerichte governance is dan ook niet minder dan een tiende, overkoepelende uitdaging.

Om de uitdagingen van de landbouw effectief aan te gaan, moeten we het grotere, mondiale plaatje als kader hanteren. Sinds de Tweede Wereldoorlog heeft het mondiale, Europese en ook Vlaamse voedselsysteem fundamentele veranderingen ondergaan. Ondanks de grote vooruitgang die werd geboekt, onder meer in de landbouwproductie en op vlak van voedselzekerheid, staat dit voedselsysteem voor een gigantische uitdaging: een groeiende wereldbevolking voeden op een gezonde en duurzame manier. Daarvoor hebben we een toekomstgericht landbouw- en voedselsysteem nodig. De uitdaging voor het Vlaamse landbouw- en voedselsysteem is om zich in te schakelen in die missie en kritisch te analyseren welke ontwikkelingen daartoe bijdragen en welke niet.

Geen enkele actor in dat systeem is in staat om die uitdaging in zijn eentje aan te gaan. Niet de landbouw, niet de overheid, niet de consument, niet de retail, niet de wetenschap, niet de industrie. Iedereen zal een bijdrage moeten leveren, binnen een gecoördineerd geheel, aan het gemeenschappelijke doel: een economisch bruisend, innovatief en eerlijk, ecologisch duurzaam en gezond voedselsysteem.

4 BOUWSTENEN VOOR EEN VLAAMS VOEDSELBELEID

Vlaamse, buitenlandse en internationale onderzoeksinstituten en adviesraden hebben de afgelopen jaren inspirerende ideeën voor een integraler beleid op vlak van landbouw en voedsel ontwikkeld, zowel op het vlak van organisatie, doelstellingen als acties, en dit zowel op Europees als op nationaal/regionaal niveau. Een uitgebreide publieke bevraging van landbouwers, stakeholders en 'bezorgde burgers' ter voorbereiding van het vierde plattelandsontwikkelingsbeleid leidde tot de formulering van 19 mogelijke doorbraken op het vlak van landbouw, platteland, milieu en voeding. Binnen de Vlaamse overheid is een netwerk duurzame voeding opgezet om samenwerking tussen verschillende beleidsdomeinen tot stand te brengen en beleidsaanbevelingen te formuleren. Deze en andere initiatieven bieden ingrediënten (mogelijke acties), recepten (mogelijke doelstellingen en strategieën) en infrastructuur (mogelijke netwerken en organisatie) om te verkennen wat een Vlaams voedselbeleid zou kunnen inhouden.

Een dergelijk voedselbeleid kan dienen als overkoepelend kader, aanvulling en bindmiddel voor het landbouwbeleid en ander relevant beleid zoals bv. het gezondheidsbeleid, milieubeleid, ruimtelijk beleid, innovatiebeleid, economisch beleid en sociaal beleid. Een beleid dat werk maakt van een langetermijnvisie op een duurzaamheidsambitie voor ons voedselsysteem, meer beleidscoherentie, -efficiëntie en -effectiviteit, betere samenwerking en een aantrekkelijk toekomstperspectief voor de landbouwsector en de gehele agrovoedingsketen. We hebben als overheid dus een richtinggevende (bepalen van visie en richting) en faciliterende (ondersteunen van noodzakelijke veranderingen bij verschillende actoren) rol te spelen in het voedselsysteem. Enkel zo komen we tot een geïntegreerde aanpak van landbouw en voeding én wordt ook ingespeeld op de maatschappelijke rol van landbouw in onze samenleving.

Laten we in dit traject ook de burger niet vergeten. Iedereen moet eten. Dat maakt dat alle burgers 'stakeholder' zijn. Het feit dat de toekomst van landbouw en voeding ons allen aangaat, werkt verbindend en enthousiasmerend, zowel bij mensen die professioneel betrokken zijn bij ons voedsel als in de ruimere samenleving. In een nog niet zo ver verleden waren we trouwens haast allemaal boeren. In een niet zo'n verre toekomst worden we misschien ook wel allemaal opnieuw een beetje voedselproducent.

5 OPROEP

We sluiten af met een open oproep aan wetenschappers (uit alle disciplines), bedrijven (van begin tot eind van de keten) en middenveld (over de verschillende maatschappelijke waarden heen) om hun ideeën voor een toekomstgericht duurzaam voedselbeleid kenbaar te maken.

Laten we als belangrijke ambitie van zo'n voedselbeleid alvast naar voren schuiven om onze landbouwers, als bron van ons voedsel, als fundament van onze agrovoedingsketen, als motor van ons voedselsysteem, en binnenkort ook als dé grondstoffenleverancier voor de circulaire en biobaseerde economie van de toekomst, opnieuw in het hart van onze samenleving te brengen.